

Гоголь (Кернякевич) Ю.В. Правова природа виробничої функції трудового права в умовах переходу до ринкової економіки / Ю.В. Гоголь // Держава і закон: теорія, практика, методика: Збірник наукових праць. – Вип. III. – Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2008. – С. 278-285.

Гоголь Юлія Володимирівна,

викладач кафедри цивільного права та процесу

Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ, аспірант кафедри трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРАВОВА ПРИРОДА ВИРОБНИЧОЇ ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Усі аспекти вчення про функції права впливають із визначення терміна «функція». У деяких наукових галузях вчення про функції позначається окремим терміном. Так, наука про функції органів людського організму має назву «фізіологія». В юридичній науці відсутня окрема термінологія щодо цього явища. Тому основу існуючих юридичних визначень, як правило, становить переклад з латинської мови слова «functio», що означає виконання, діяльність, обслуговування. Досить оригінальним є наступне визначення, що функція – комплекс операцій, через які проявляє себе органічне, фізичне та соціальне життя [1, с.486]. Перефразуючи, можна сказати, що функції права – це прояв його «життя».

В теорії права функції права визначають як напрямки його впливу на суспільні відносини, потреба у здійсненні яких породжує необхідність існування права як соціального явища. Функції виражають найістотніші риси права і спрямовані на здійснення найважливіших завдань, що стоять перед правом, як регулятором суспільних відносин, на конкретному етапі розвитку суспільства.

З огляду на таке тлумачення функцій права і враховуючи предмет правового регулювання трудового права як галузі, можна дати наступне

визначення функцій трудового права. Функції трудового права – це основні напрямки його впливу на трудові відносини, що виражають службове значення (роль) трудового права в житті людини і суспільства.

Безумовно проблема функцій трудового права є не новою, але в умовах переходу до ринкової економіки потребує додаткового дослідження. Теоретичною основою роботи є наукові положення, що стосуються основних функцій трудового права, розроблені радянськими вченими представниками науки трудового права М. Г. Александровим, О. Д. Зайкіним, С. О. Івановим, В. М. Лебедевим, а також представниками теорії права та інших галузевих наук С. С. Алексєєвим, В. П. Грибановим, А. Я. Риженковим. У сучасний період окремі аспекти цієї проблеми досліджують представники науки трудового права Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, П. Д. Пилипенко, В. І. Прокопенко, В. І. Щербина.

Оскільки трудове право є однією з галузей системи права, то цілком очевидно, що йому притаманні всі ті ж самі загальноправові функції, що й праву в цілому. Але водночас, якщо є загальні напрями впливу на суспільні відносини, то й існують особливі напрями такого впливу на конкретні суспільні відносини. Саме такі напрями впливу, якщо їх пов'язати безпосередньо з колом суспільних відносин, що становлять предмет трудового права як галузі, і будуть його специфічними спеціально-юридичними функціями. Такими функціями трудового права є захисна, виробнича і виховна. Спробуємо детальніше проаналізувати правову природу, історію розвитку і сучасний стан виробничої функції трудового права.

Вважається, що виробнича функція з'явилася після ухвалення Кодексу законів про працю РРФСР 1918 року, в якому містився спеціальний розділ – «Про забезпечення належної продуктивності праці» [2, с.32]. Відповідно до норм цього Кодексу з метою забезпечення належної продуктивності праці на всіх працюючих на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності, які використовували чужу працю

за винагороду і в формі організованої співпраці, і на органи управління вищезазначених підприємств, установ, організацій покладался обов'язок неухильного дотримання приписів Кодексу про норми виробітку, нормальної продуктивності і правила внутрішнього трудового розпорядку.

Виробнича функція трудового права почала набувати все більшого значення у зв'язку з необхідністю прискорення розвитку народного господарства в 20 – 30-х роках ХХ століття. А тому в науці трудового права 40-х – початку 50-х років розробка питань правових гарантій для працівників набула другорядного значення. Про охорону праці в широкому розумінні практично не згадувалося. В основному увага зверталася на службову роль трудового права, коли воно розглядалося переважно в аспекті обслуговування інтересів виробництва. Такий підхід до дослідження трудового права викликав не зовсім правильне уявлення про нього в колах наукових і практичних працівників. Трудове право часто сприймали в його виробничому аспекті і з цієї точки зору розглядали всі чи практично всі питання трудових правовідносин. Це було зумовлено тим, що в соціалістичному суспільстві, так само як і в період формування вільних трудових відносин раннього капіталізму, відносини між працівником та роботодавцем мали «моноприродний» характер. Держава виступала єдиним роботодавцем, і це викликало особливий її інтерес – організацію суспільного виробництва, а тому визначальною (на державному рівні) була виробнича функція трудового права.

В наш час досягнуто більш правильного співвідношення виробничої і захисної функцій, більш гармонійний їх розвиток. Слід зазначити, що розвиток виробничої функції не повинен здійснюватися за рахунок захисної функції, інакше трудове право може втратити свій гуманістичний характер. Очевидно, що виробнича функція не може розвиватися безкінечно. Вона обмежена рамками охорони здоров'я, працездатності і життя працівників, тобто рамками охорони праці.

А отже, можна підтримати думку С. О. Іванова про те, що виробнича функція має подвійну мету [3, с.53]. Вона скерована на підвищення ефективності виробництва, зростання продуктивності праці, поліпшення якості продукції, а водночас і покращення добробуту працівників. Цим можна пояснити її місце у трудовому праві. Як свідчить досвід, трудове право має дбати про інтереси виробництва настільки, наскільки це забезпечує права і законні інтереси працівників. Тільки збалансований розвиток, що виражає поєднання інтересів суспільства і особи може сприяти стабільному поліпшенню умов праці і підвищенню життєвого рівня.

Регулюючи трудову діяльність громадян, трудове право активно впливає на виробництво і тим самим виконує виробничу (економічну) функцію. Саме через трудові відносини реалізуються виробничі програми, створюються і збільшуються народне багатство і фонди матеріального забезпечення працюючих.

Виробнича функція трудового права впливає на економічні відносини шляхом встановлення міри праці та міри споживання, диференціації праці за ознакою її складності, визначення кількісних і якісних показників праці, стимулювання матеріальними засобами високопродуктивної праці.

Міру праці визначає передусім тривалість робочого часу. Працівник мусить працювати протягом встановленого законом часу (робочого дня або робочого тижня), сумлінно і на належному рівні виконувати доручену йому роботу. В іншому разі його притягнуть до відповідальності відповідно до норм трудового права. Цей напрям впливу норм трудового права, на думку О. Д. Зайкіна, виражається в тому, що його норми сприяють зростанню продуктивності праці, підвищенню ефективності суспільного виробництва. Ці норми встановлюють матеріальні й моральні стимули до високопродуктивної праці, економії сировини, матеріалів, якості продукції, ритмічності в роботі та ін [4, с.12].

На сьогоднішній день в науці трудового права немає єдиної точки зору щодо розуміння змісту виробничої функції трудового права.

Існує думка, що виробнича функція трудового права спрямована на сприяння працівникам створювати матеріальні, духовні та культурні цінності, на розвиток соціально-економічних відносин, на розширення і вдосконалення заохочувальних методів учасників трудового процесу. Щодо інститутів трудового права виробнича функція в цьому аспекті реалізується через норми таких інститутів, як трудовий договір, робочий час, оплата праці, трудова дисципліна тощо [5, с.31]. При такому розумінні змісту виробничої функції трудового права, вона спрямована на реалізацію природного права людини на вільне волевиявлення щодо самостійного вибору роду і виду трудової діяльності на відповідному підприємстві незалежно від форми власності, а також врахування інтересів другої сторони трудового процесу – роботодавця. Однак при такому тлумаченні суті виробничої функції трудового права, вона стає більш схожою на захисну функцію.

Перехід до ринкових відносин обумовив глибокі зміни в господарському механізмі держави, а відповідно і обумовлює якісні зміни в правовому регулюванні. В розвитку економічних, виробничих відносин зацікавлені всі сторони виробничого процесу: підприємці, наймані працівники і держава. Кожна з цих сторін має свій економічний, виробничий інтерес, погодження якого з іншою стороною створює відносини соціального партнерства. Тому виробнича функція трудового права має своїм спрямуванням захист інтересів кожної з сторін цих відносин, сприяє їм у досягненні компромісів у вирішенні виробничих питань [6, с.28]. Проте, на нашу думку, виробнича функція трудового права має на меті, в першу чергу, захист інтересів саме роботодавця, а про захист інтересів працівників дбає захисна функція трудового права.

Слід зазначити, що виробнича функція трудового права дуже змінилася в сучасних умовах. Від традиційного її розуміння як функції, що забезпечувала виробництво, належну продуктивність праці і суворе

дотримання правил трудової дисципліни, вона переросла у функцію захисту інтересів власників-підприємців, тобто роботодавців.

Трудове право, незважаючи на його соціальну природу, не може не захищати інтереси другої сторони у трудових відносинах. Бо інакше воно або ж вступить в колізію з іншим законодавством, у першу чергу з законодавством про власність і про підприємництво, або ті ж самі власники-роботодавці змушені будуть ігнорувати трудове законодавство і шукати інших правових шляхів для використання робочої сили поза тими, що передбачені цим законодавством [7, с.30].

Виробнича функція трудового права спрямована також на охорону права власності роботодавців, на захист їхніх інтересів як власників майна. Якщо захисна функція забезпечує, наприклад, обмеження утримань із заробітної плати працівників, то виробнича, напевне, повинна гарантувати роботодавцю можливості стягнути повністю збитки, завдані в результаті заподіяння шкоди працівником, що перебуває у трудових відносинах. Як приклад, врегулюванню цього питання присвячена Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 року №14 «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками» [8, с.107].

Треба згадати про те, що змінюються також і шляхи забезпечення належного стану трудової дисципліни в сучасних умовах. Якщо раніше в цій сфері переваги надавалися каральними методами, посиленню відповідальності за порушення правил внутрішнього трудового розпорядку, то тепер виробнича функція має бути спрямована на розширення і вдосконалення заохочувальних методів для стимулювання, в першу чергу матеріального, тих, хто сумлінно працює і не порушує трудових обов'язків.

Важливою є проблема співвідношення захисної і виробничої функцій. Сьогодні багато говориться про пріоритет прав та інтересів працівника над інтересами виробництва, які представляє роботодавець. Разом з тим не можна не враховувати й інтереси роботодавця. Як справедливо

зазначає П. Д. Пилипенко, інтереси виробництва (а це цілком закономірно, оскільки впливає з мети підприємництва – отримання прибутку) повинен забезпечувати сам власник. І саме тому, щоб він досягав цього не шляхом надмірної експлуатації працівників, має існувати трудове законодавство, яке буде забезпечувати захист інтересів останніх. Однак при цьому воно має виходити з загальних принципів охорони також інтересів власника як суб'єкта вже не тільки трудових, але й майнових інтересів [9, с.63]. Отже, в умовах переходу до ринкової економіки інтереси роботодавців також потребують захисту і такий захист здійснюється за допомогою механізму дії виробничної функції трудового права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Философский словарь / За ред. Дидье Жюлиа. – М., 2000. – С. 486.
2. Иванов С. А., Лившиц Р. З., Орловский Ю. П. Советское трудовое право: вопросы теории. Изд. «Наука», Москва, 1978. – С. 32.
3. Иванов С. А. Функции советского трудового права // Советское государство и право. – 1976. - №12. – С. 53.
4. Зайкин А. Д. XXV съезд КПСС и развитие советского трудового права // Вестник Московского университета: Право. – 1976. – №3. – С. 12.
5. Трудове право України: Академічний курс: Підручник / За загальною редакцією Н. М. Хуторян. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – С. 31 – 32.
6. Прокопенко В. І. Трудове право України: Підручник. Видання третє, перероб. та доповн. – Х.: Консум, 2002. – С. 28 – 29.
7. Пилипенко П. Д. Трудове право України: Навчальний посібник – К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – С. 30.
8. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками», від 29 грудня 1992 р. №14 // Постанови

Пленуму Верховного Суду України (1972-2004): офіційне видання у двох томах, том 1, К., 2004. – С. 107.

9. Пилипенко П. Д. Окремі зауваження до проекту кодексу України про працю // Право України. – 1996. – №9. – С. 63.